

HACI BEKTAŞ VELÎ TÜRBESİ İÇ MEKÂN DUVAR YÜZEYLERİNDE YER ALAN KALEMİŞİ TEZYİNÂTI VE DÖNEMSEL ÇÖZÜMLEMELERİ

THE DECORATION AND PERIODIC ANALYSIS OF THE INTERIOR WALL SURFACES
OF HACI BEKTAŞ VELÎ TOMB

MUAMMER SEMİH İRTEŞ
ALİ FUAT BAYSAL

Sorumlu Yazar/Correspondence

Öz

Hacı Bektaş Velî, Ahmet Yesevî'nin Anadolu erenlerinden biri olarak Nişapur'dan yola çıkmış ve bugünkü ismiyle Hacıbektaş ilçesi sınırları içerisinde Kızılca Halveti (Çilehane) kurarak yerleşmiştir. Vefatının ardından da çilehanenin yanı başına defnedilmiş ve üzerine bir türbe inşa edilmiştir. Günümüzde dergâhın üçüncü avlusu olan bilinen Hazret Avlusu'nun girişi kapısının karşısında yer alan Türbenin ne zaman yapıldığı konusu kesin bilinmemekle birlikte 15. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Türbe'nin çevresi zamanla ilaveler yapılmak suretiyle genişlemiş ve bir manzume şeklini almıştır. Birçok Osmanlı padişahının da katkıda bulunduğu bu manzume, II. Mahmut'un 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırması sonucunda dergâh kısmı Nakşibendi tarikatına tahsis edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde 1925 yılında Tekke ve Zaviyelerin kapatılması sürecinde manzume kapatılmış, bir müddet Ziraat Mektebi olarak hizmet vermesinin ardından bakım ve onarımı yapılarak Milli Eğitim Bakanlığının 22 Mayıs 1964 tarih ve 1935 sayılı yazılılarıyla müze statüsünde yeniden açılmıştır. 1950-1960 yılları arasında yapılan onarımlar Mahmut Akok tarafından gerçekleştirilmiştir. Onarım çalışmaları manzumenin özgün yapısına göre düzenlenmiştir. Kaynaklarımızda Bektaşilik ve Hacı Bektaş Velî hakkında geniş bilgiler olmasına karşın, gerek türbenin gerekse kalemîşi tezyînâtının geçmişi ve sanatsal özellikleri hakkında açıklayıcı herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Söz konusu onarım sürecinde kalemîşleri tamamiyle yenilenmiş olmasına rağmen desenler dikkatle incelendiği zaman 15. yüzyılın sonu belki de 16. yüzyılın başlarında gerçekleştirilen II. Bâyezid Dönemi tezyînât anlayışının izleri fark edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş Velî Külliyesi, Hacı Bektaş Velî Türbesi, Pirevi, Kalemîşi, II. Bâyezid Devri Tezyînâtı.

Abstract

Hacı Bektaş Velî, one of Ahmed Yesevî's Anatolian saints, migrated from Nishapur and settled in today's Hacı Bektaş district. He founded Kızılca Halvet, that is Çilehane, and after his death he was buried next to Çilehane and a tomb was built on it. The tomb structure, which is the center and part of the complex, is located opposite the entrance door of the Hazrat Courtyard, which is the third courtyard of the lodge. Although it is not known when the tomb was built, it is dated to the 15th century. When the dervish lodge and lodge were closed during the Republican period, the kulliye was closed in 1925. After serving as an Agricultural School for a while, it was restored with the 1925 letter of the Ministry of National Education and opened as a museum. It conforms to the original structure numbered 22 May 1964 and 1935. It was arranged in accordance with the original in the repairs made between 1950-1960. Although there is information about Bektashism and Hacı Bektaş Velî in our sources, there is no explanatory information about the historical and artistic features of the tomb and the painted decorations. When we examine the painted ornament patterns that we can see in a renovated state today, it is seen that they belong to the 15th century. At the end of the century, perhaps at the beginning of the 16th century, II. We can see the traces of decoration art of Bâyezid period.

Keywords: Hacı Bektaş Velî Complex, Hacı Bektaş Velî Tomb, Pirevi, Painted Decoration, Bâyezid II Period Decoration.

Giriş

Süsleme geleneği, insanoğlu için sadece yaşadığı sürede bulunduğu mekânlar, evler, barınaklar veya mabetlere ait değildir. Ölüm sonrası için de bu gelenek sürdürülmüştür. Hayatın devam ettiği süreçte günlük yaşam alanlarını en güzel şekilde tezyin ederken ölümlerle birlikte müzeyyen mezar taşları, mezar odaları veya türbeler yapılmıştır. İslam öncesi Türk kültüründe mezarlara özel bir önem verilmiş, ölümler için gösterişli, abidevi, türbeler inşa edilmiştir. Türk toplumunun İslam öncesi Orta Asya kurganlarında görülen defin kültürü düşüncesi aynı şekilde Türklerin İslam'ı kabul etmesi sonrasında da devam etmiş ve bugüne değin türbe mimarisinin en güzel örneklerinin oluşumuna yol açmıştır. Türk İslam medeniyeti içerisinde ölüme gösterilen saygı neticesinde inşa edilen türbelerin gerek mimari yönden gerekse tezyini yönden önemli özelliklere sahip olmasının ötesinde türbenin inşa edileceği mekân bile özenle seçilmiştir. Bilginlerin medrese içerisine defnedilmelerinin yanında tarikat büyüklerinin de yine tekkelerinin/dergâhlarının içerisindeki bir alana defnedildikleri görülmektedir. Aynı şekilde Bektaşiliğin Piri olan Hacı Bektaş Velî (1207-1271)'nin de vefatının ardından zaviyesinin bulunduğu alandaki Karye Mescidi bitişiğine defnedildiği ve zaman içerisinde üzerine bir türbenin yapıldığı bilinmektedir (Koşay, 1968, 25; Öztürk, 1986, 891).

Hacı Bektaş Velî Türbesi'nin tezyînâtı hakkında bugüne kadar herhangi bir araştırma ve çalışmanın bulunmamasının tespiti makalemizin teşekkülüne vesile olmuştur. Hacı Bektaş Velî'nin türbesinin kalemişi tezyînâtını bilim ve sanat dünyasına kazandırmak amacıyla yapılan bu çalışmada Pîrevî'nin merkezi konumunda olan ve Hacı Bektaş Velî'nin medfun bulunduğu türbesinin tezyînâtı tasarım, motif ve dönemsel açıdan değerlendirilecektir.

1. Hacı Bektaş Velî

Horasan bölgesinin Nişabur şehrinde doğduğu bilinen Hacı Bektaş Velî, Ahmed Yesevî'nin halifesi Lokman Perende'nin talebesidir (Avşar, 2017, 20; Bozkurt, 2012, 30). Asıl adı Muhammed Bektaş olup Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslâmlaşmasına yardımcı olması için görevlendirildiği (Fırlalı, 1996, 322) nakledilmekle birlikte Nişabur'dan ayrılmasına Moğol istilasının sebep olduğu da ifade edilir (Avşar, 2017, 21; Aktaş, 2000, 200). Şeyhinin “seni Rûm'a saldı, Sulucakarahöyük'ü sana yurt verdik, Rûm abdallarına seni baş yaptık” sözleriyle Anadolu'ya ulaşmak için yola çıkan Hacı Bektaş Velî'nin (Güzel, 1994, 18-19), Nişabur'dan başlayan yolculuğu, İslam coğrafyasının farklı şehirlerini ziyaret etmesiyle devam eder. Necef'e, Mekke'ye, Medine'ye, Kudüs'e, Halil'e, Şam'a, Halep'e Elbistan'a ve Kayseri'ye uğrayan Hacı Bektaş Velî, buralarda hem birer erbain çıkarmış (Taşgim, 2010, 4), hem de Hac ibadetini ifa etmiştir (Fırlalı, 1996, 458). Bu uzun yolculuğun sonunda yedi haneli küçük bir yerleşim yeri (Öztürk, 1986, 885; Bulut, 2022, 398) olan Sulucakarahöyük'e gelen Hacı Bektaş Velî burada bir çilehane (Kızılca Halvet) ve zaviye tesis ederek öğretileri doğrultusunda derviş yetiştirmeye başlar (Avşar, 2017, 25; Gürses, 1964, 4). Aynı zamanda Sulucakarahöyük'te geçimini sağlamak için çobanlık yaptığı (Kara, 2017, 65) ve köylülerin göçebe hayattan yerleşik hayata geçmelerinde önemli katkı sağladığı (Sarıkaya, 2022, 223) nakledilen bilgiler arasındadır. Hacı Bektaş Velî'nin ölüm tarihi de doğum tarihi gibi net bilinmemekle birlikte 13. yüzyıl sonu veya 14. yüzyılın başları olduğu tahmin edilmekte (Güzel, 1994, 18-19) ve kaynaklarda çoğunlukla M. 1270-1271 olarak tarihlendirilmektedir (Köksal, 2021, 28; Avşar, 2017, 891; Öztürk, 1986, 891).

2. Hacı Bektaş Veli Dergâhı

Manzumenin tesisi, Hacı Bektaş Veli'nin 13. yüzyılda Hacım Köyü veya Sulucakarahöyük (Koşay, 1968, 22) olarak adlandırılan bölgeye yerleşmesi ile başlamıştır. Dergâhın nüvesini teşkil eden Kızılca Halvet olarak bilinen Çilehane ile başlayan yerleşim sürecinde (Taşdelen, 1976, 52) ihtiyaca göre yeni binalar ilave edilmiş sonuçta bir yapılar topluluğu ortaya çıkmıştır. Manzume, ilk Osmanlı padişahları başta olmak üzere hemen her dönemde destek görmüş, düzenli bakım ve onarımları yaptırılmıştır. Orhan Gazi, Murad Hüdavendigar, Yıldırım Bâyezid, Yavuz Sultan Selim, 1807'de IV. Mustafa, 1862'de Abdülaziz ve 1895'te II. Abdülhamid Dönemi'nde onarımlar gördüğü bilinen (Taşdelen, 1976, 19; Bedir-Nevin, 2012, 115) dergâhın esaslı onarımı II. Bâyezid Dönemi'nde gerçekleştirilmiştir. II. Bâyezid, onarımla birlikte Safevî tehlikesine karşı güç kazanma politikasını da gözetenek (Ocak, 1992, 377; Tanman, 1996, 459-471) bu dönemde dergâha yeni imkânlar sağlamış, dergâhın vakıfları zenginleştirilmiştir (Duran, 2022). 1501 yılında II. Bâyezid'in desteği ile postnişin makamına getirilen Balım Sultan (Kara, 2017, 85). Zaviyenin yönetimini üstlenmiş, teşkilatlanma sürecini yönetmiştir.

Dergâh, tarihi süreçte önemli bir görev yüklenmişken daha sonraki dönemlerde dervişlik ve alperenlik özelliklerini yitirmiş, 19. yüzyılda II. Mahmut'un yenicileri lağvetmesiyle birlikte bu dergâh da feshedilmiştir (Özkan, 1999, 17). Ancak tekke yapısına dokunulmamıştır (Koşay, 1964, 9). Bu dönemin akabinde Sultan Abdülaziz zamanında Bektaşilik yeniden eski gücüne kavuşma yoluna girmiş, tahrip edilen bazı zaviyeler onarılmıştır (Ocak, 1992, 373). Mesela tarih belirtilmemekle birlikte dergâhın eski hususi kâtiplerinden Nuri Efendi'nin tanımıyla 1600 sarı liranın eritilerek türbenin aleminin yapıldığı nakledilmektedir (Koşay, 1926, 377).

Tekke görevi ifa eden manzume, 30 Kasım 1925 yılında çıkartılan Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun kapsamında kapatılmıştır. Bu süreçte dergâha ait birçok nadide eser, kitap ve eşyalar Kırşehir, İstanbul ve Ankara'da Vakıflar ve Maarif Vekâleti gibi kurumların depolarına teslim edilmiş, bazıları da müzayede ile satılmıştır. Satılan eşyalarından elde edilen gelire Ziraat Numune Mektebi ve Jandarma binası inşa edilmiştir (Gürbey-Gül-Taşğın, 2022, 424). Konu ile yapılan görüşmeler esnasında Hacıbektaş ilçesinin sâbık Belediye Başkanı Ali Rıza Selmanpakoğlu Atatürk'ün Ankara'dan özel mimar gönderdiğini ve burada Cumhuriyet Dönemi'nin ilk eserlerinden mimari bir yapı inşa ettirdiğini ifade etmiştir. Günümüzde mevcut olmayan söz konusu bina muhtemelen bu yapılar veya yapılardan biri olmalıdır.

30 Kasım 1925 tarihli kanunla kapanma sürecine giren tekke ve zaviyelerden biri olan Mevlânâ Dergâhı kapatılmamış ve müzeye dönüştürülmüştür. Mevlânâ Dergâhı'nın bu yönde hizmet vermesi, Hacıbektaş Dergâhı için de örnek teşkil etmiş, 1950 yılında iktidar olan Demokrat Parti'nin ileri gelenlerinin teklifi ile müze hizmeti vermek üzere 16 Ağustos 1964 tarihinde yeniden açılmıştır (Gürbey-Gül-Taşğın, 2022,425; Noyan, 1964, 92).

Bugün Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesi sınırları içerisinde yer alan ve külliyyeden ziyade manzume olarak tanımlanan (Bedir-Kaya, 2012, 115) dergâh ve müstemlatı Osmanlı sınırları içerisinde yer alan Bektaşî tekkelerinin merkezi olarak kabul edilmesi nedeniyle Âsitâne olarak da adlandırılmıştır (Küçükdağ vd., 2015, 53).

Mihmanevi, Ekmekevi, Aşevi, Meydanevi, Tekke Mescidi, Dedeabaevi, ve köşkları, Kırklar Meydanı, Balım Sultan Türbesi gibi yapıardan oluşan manzume günümüzde I. Avlu (Nadar Avlusu), II. Avlu (Dergâh Avlusu) ve III. Avlu (Hazret Avlusu) olmak üzere üç bölümden müteşekkildir. Makalemizin konusunu oluşturan türbe yapısı III. Avlu olarak da bilinen Hazret Avlusu'ndaki Pîrevi bünyesinde dir.

2.1. Pîrevi

Pîrevi olarak adlandırılan bölüm bünyesinde Medhal, Çilehane, Orta Medhal, Mescid, Kırklar Meydanı, Hazire, Güvenç Abdal Türbesi ve Hacı Bektaş Velî'nin Türbesi'ni barındıran ve 13.-16. yüzyıllar arasında peyderpey inşa edilen yapılar topluluğudur (Şekil 1). Pîrevi'ne giriş, bordürlerindeki tezyînâttan anlaşılacağı üzere 14. yüzyılın başlarına veya ilk yarısına ait olduğu tahmin edilen müzeyyen taç kapıdan sağlanmaktadır. Bütünüyle beyaz mermerden biçimlendirilmiş olan taç kapının üst kısımlarındaki desenlerde eksikliklerin varlığı dikkat çekmektedir. Bu husus Tanman'a göre "taçkapıda bir inşâî zorlamanın olduğu ve nedeninin ise muhtemelen Kırklar Meydanı'nın inşa edildiği H. 960 / M. 1553 yılındaki tâdilât sırasında taçkapının üstten kesilerek önündeki ahşap tavanın yüksekliğine uydurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır" (Tanman, 1996, 459-471; Akok, 1968, 34).

Şekil 1: Evi

Türbenin özgün kitabesinin olmayışı tarihlendirme konusunda tereddütler oluşturmaktadır. Tütüncü, Kırklar Meydanı girişindeki kitabenin H.960 / M. 1552-53 tarihli olduğunu ve Ahi Murad tarafından yazdırıldığını söyler. Kitabede yer alan tarih Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'ne aittir. Bu dönemde türbeyi yaptıranın (Güzel, 1994, 19) ve kitabede ismi geçen kişinin Yasinabûd livası emiri Murad bin Abdullah olduğu nakledilmektedir (Tütüncü, 2012, 149; Avşar, 2017, 26). Bu tarih dikkate alındığında Hacı Bektaş Velî'nin vefatından yaklaşık 280 yıl sonra yazılmış olduğu görülmektedir. Kitabe bağlamında farklı söylemleri olan Tütüncü, külliye içerisindeki en eski tarihli kitabede H. 769 / M.1368 tarihinin bulunduğunu (Tütüncü, 2012, 144), Koşay'ın ifadelerinde ismi geçen II. Murad'ın (Koşay, 1926, 376) veya II. Murad olarak tanımlanan kişinin de Ahi Murad (Emirce) olduğunu ileri sürmektedir (Tütüncü, 2012, 144). Tütüncü aynı şekilde gümüş kapı kitabelerinde H.1019 / M.1610 tarihinin yer aldığını bu kitabeden sonra Hacıbektaş Külliyesi'nde H. 1238 / M.1822 tarihine kadar yani yaklaşık 200 yıla yakın bir süre herhangi bir kitabe rastlanmadığını söylemektedir (Tütüncü, 2012, 153; Ayhan, 2014, 90). Kitabelerin zaman içerisinde tahrip olduğu düşüncesinden yola çıkarak tarihlendirme konusunda

bir sonuca varabilmek için mevcut bilgilerden çıkarımda bulunmak gerekmektedir. Bu yönde yapılan araştırmalarda, külliye konusunda geniş bilgiler sunan Tanman, yapının, tasarımının, girişteki ve külahın eteğindeki taş süslemelerin Selçuklu üslubunu yansıttığını ve Pîr'in vefatından az sonra 13. yüzyılın son çeyreğinin başlarında inşa edildiğini belirtmekte, dolayısıyla Beylikler Dönemi veya Erken Osmanlı Dönemi eseri olarak nitelendirmektedir (Tanman, 1996, 459-471). Yapıların geçmişte restorasyon çalışmalarını yürüten Akok ise, 14. - 15. yüzyıl yapısı olduğuna işaret eder (Akok, 1968, 34).

Hacı Bektaş Veli'ye ait rivayetleri içeren ve en tanınmış Bektaşî menâkıbnâmelerinden olan *Velayetname*'de geçen bilgiye göre de türbenin, Gazi Murad Han tarafından Yanku Madyan (Sadık Derviş) isminde bir mimara yaptırıldığı, kubbesinin de Murad Han'ın isteği doğrultusunda sekizinci imama ithafen sekiz köşeli olarak bina edildiği belirtilmektedir (Duran, 2021). Türbe yapısı, içeriden sekiz köşeli bir kasnak üzerine yerleştirilen kubbe örtü sistemine sahipken, dış taraftan mahrutu bir görünüş arz eder (Akok, 1968, 33).

Söz konusu türbenin inşa edildiği dönem içerisinde Hacı Bektaş Veli'nin şanına yakışır bir şekilde bina edildiğini ve bu süreçte gereken özenin gösterildiğini tahmin etmek mümkündür. Her ne kadar kitabelerdeki farklılıklar veya eksiklikler bulunmuş olsa da yapının mimari çizgilerinden ve mevcut kalemişi tezyînatından Tanman'ın iddiaları doğrultusunda Erken Osmanlı Dönemi'nin izlerini taşıdığını söyleyebiliriz.

Hacı Bektaş Veli'nin türbesine Kırklar Meydanı'na açılan, müzeyyen mermer bir taç kapıdan ve "Gök Eşik" adı ile bilinen mermer eşikten geçilerek girilmektedir. Giriş kapısının çevresinde mermer ve alçı olmak üzere iki tür malzemeden imal edilmiş bordür tezyînat bulunmaktadır (Gürses, 1964, 66-67). Mermer kapının orijinal malzemesi olup Selçuklu üslubunda rûmî, saç örgüsü, kırık çizgiler ve geçme motiflerle tezyin edilmiştir. Mermer bordürlerin hemen dışında kapıyı çevreleyen dört adet bordür ve en üstte taç kısmı alçı malzeme olup üzerine geometrik, mukarnas, rûmî, hatâî motifler uygulanmıştır. Bu tasarımlar Beylik Devri özelliklerini taşımaktadır. Alçı ile oluşturulan bu kısmın kapı üzerine tekabül eden bölümünde üç adet kabara ve bir kitabe bulunmaktadır. Kapının üst kısmında celi sülüs ile "el Hayy, el Kayyûm, el Vâhid, el Mâcid, el Vâhid, el Ehad" istifi sekiz defa mükerrer şekilde yazılmıştır (Şekil 2). Türbenin H.1019 / M.1610-11 tarihli Gümüş Kapısı 1925 tarihindeki kapatılma esnasında Ankara Etnografya Müzesine taşınmış (Noyan, 1964, 46) ancak daha sonra dergâha iade edilmiştir. Kapı şu anda Kırklar Meydanı'nda teşhir amacıyla değerlendirilmektedir.

Şekil 2: Huzur-ı Pîr Girişi, Mermer Taç Kapı ve Tezyînat Detayı

2.2. Tezyinât

Dergâhın en önemli onarımının II. Bâyezid Dönemi'nde olduğunu daha önce ifade etmiştik. Bahsedilen şekilde II. Bâyezid'in Cem Sultan olayını da göz önünde tutarak Anadolu'da birlik ve beraberliğin sağlanması açısından bir takım imar ve ihya çalışmalarında bulunduğu ve bu çerçevede Mevlânâ Dergâhı ve Hacı Bektaş Velî Dergâhı gibi Anadolu erenlerinin dergâhlarının da onarımını yaptırdığı görülmektedir. Manzumenin onarım gördüğü bu süreçte türbenin tezyinâtı da tıpkı Hacı Bektaş Velî'nin çağdaşı (Fığlalı, 1996, 321; Öztürk, 1986, 886; Aktaş, 2000, 205) Mevlânâ Celâleddîn- i Rûmî'nin Konya'daki türbesinde (Baysal-Sayın, 2019, 42; Baysal-Ertunç, 2021, 36) ve Bursa Muradiye Türbelerinde olduğu gibi devrinin özgün üslubuna göre düzenlenmiş olması dikkat çekicidir (Değerli-Temel-Şahin, 2015, 191).

Pîrevi'nin geneline bakıldığında II. Bâyezid Dönemi'ni anımsatan motiflerle birlikte Klasik Osmanlı Dönemi'ne ait kalemişleri örnekleri de görülebilir. Kırklar Meydanı, Hacı Bektaş Velî Türbesi ve Güvenç Abdal Türbelerinin kalemişleri üslup açısından benzerlikler göstermiş olsa da renk açısından farklılıklara sahiptir. Cumhuriyet Dönemi'nde uygulanmış olan ve bugün mevcut olan kalemişleri Tanman'ın tabiriyle "son derece özenli bir işçiliğe sahip olmakla birlikte iyi kötü yapının üslubu ile uyum sağlamaktadır" (Değerli-Temel-Şahin, 2015, 191).

Hacı Bektaş Manzumesi'nin Cumhuriyet Dönemi'nde de zaman zaman onarımları gerçekleştirilmiştir. Bunların en önemlisi 1950'li yıllarda yapılan onarımlardır. 1959 yılından 1968 yılına kadar devam eden onarımlarda Halim Baki Kunter, Ali Saim Ülgen ve Mahmut Akok'un hazırlamış olduğu raporlar çerçevesinde mevcut yapılar onarılmış ve restorasyonları tamamlanmış (Önder, 1994, 37), manzume yıkılmaktan ve yok olmaktan kurtarılmıştır. Akok'un ifadelerine göre yapılar asli hüviyetleri ve karakterleri değiştirilmeden onarılmıştır (Akok, 1968, 35). Onarımlar esnasında iç mekân tezyinâtının H. 1311 / M. 1893 yılında II. Abdülhamid Dönemi'nde (Noyan, 1964, 43) yapılan ve o dönemden kalan eklektik üsluptaki süslemeler kaldırılmış (Tanman, 1996, 459) ve devrin üslubuna uygun özgün tasarımlardan müteşekkil nakışlar uygulanmıştır (Akok, 1968, 35). Burada Mahmut Akok'un gayretleri önemlidir. Akok, yapılar üzerine uygulanan nakışları devrin özellikleri ile bağdaştır şekilde tanzim etmiş ve uygulatmış (Tanman, 1996, 469) dolayısıyla yapılar da devrinin özgün tasarımlarına yakın benzerlikte tezyinâta kavuşmuştur. Öcal, bu konuda;

"İçeride 13. 14. ve 17. asra ait kökboyalı yazılar vardı. Ankara'dan gelen Mahmut Akok, bu yazıların kopyalarını aldı. Nakışlar sıyrıldığında en üstte 17. asra ait yazılar bulunurken, alttaki yazıların 14. asra ait olduğu anlaşıldı. Daha sonra motifler birleştirilerek, yağlı boya ile yeni karma yapıldı (Öcal, 1999, 145)"

diyerek Akok'un da bu izler üzerinden tasarım geliştirdiği ve bu geliştirmiş olduğu tasarımları duvar yüzeylerine uygulatmış olduğu anlaşılmaktadır. Akok aynı şekilde Ankara Hacı Bayram Velî Türbesi'nde de benzer uygulama yapmıştır.

Pîrevi bölümünün duvar, kubbe gibi yüzeylere uygulanan nakışlar onarım sürecinde gerçekleştirilen raspa çalışmalarının neticesinde ortaya çıkartılan devrin özgün nakışlarının rölevellerinin neticesi olmalıdır. Yapılar her ne kadar tahrip olmuş olsa da yapıların yüzeyinde bir miktar tezyinâtın bulunması muhtemeldir. Bu konuda Koşay, dergâhın güzel işlerinin tamirat esnasında bazı zevksiz babaların emriyle zevksiz sıvacılar tarafından tahrip edildiğinden bahseder ki (Koşay, 1968, 377) bu işlemler muhtemelen 1959 öncesi onarımlarında gerçekleştirilmiştir.

2.3. Türbe

Hacı Bektaş Veli'nin sandukasının bulunduğu Huzûr-ı Pîr olarak adlandırılan kısmın kalemişleri de 15. yüzyılın esintilerini taşımaktadır. Dönemin en muteber motifi geçme motifleri türbede özenle uygulanırken, rûmî motifler anatomik yapılarıyla, hatâî motifler tarzları ile kûfi yazılar ise istifleri ile devrin özelliklerini dikkat çekici biçimde yansıtmaktadır. Bursa Muradiye Türbeleri'nin kalemişleri, Konya Mevlânâ Türbesi'nin kalemişleri ile Hacı Bektaş Veli Türbesi'nin kalemişleri arasında benzerlikler görebiliriz.

Burada dikkatimizi çeken bir konu, Bektaşilikte resim sanatının kendine mahsus bir üslubunun olmasına rağmen duvar yüzeylerini tezyin eden tasarımlarda on iki imam, Hz. Ali ve Ehlibeyit'i, Hacı Bektaş Veli'yi, diğer büyük Bektaşî dervişlerini ve kerametlerini anlatan resimlerin bulunmayışıdır. Aynı şekilde Bektaşî levhalarında bulunan yazı ile resim yapma sanatı da yine türbenin süsleme programında yer almamıştır. Oysa Bektaşîliğe ait görsellerde Hz. Ali'yi konu edinen çok orijinal yazı-resim örnekleri bulunmaktadır (Ocak, 1992, 378). Kaynağını Hurufilikten alan bu yazı- resim üslubu Mevlevî-Bektaşî geleneğinde çoğunlukla tercih edilmiştir (Maraşlı, 2017, 206-207). Esasında Mevlevîlikle Bektaşî geleneğinde benzerlikler sadece resimlerle sınırlı değildir. Sema/semah merasimi de olduğu gibi mukabeleyi gerçekleştirenlerin hem kendi hem de bir dairenin etrafında dönmenin esas alınması gibi (Çolak, 2017, 235) benzer özelliklere sahiptirler.

2.4. Türbe İç Mekânında Yer Alan Kalemişleri

Kubbeyi tamamen kaplayan tezyînâtı detaylı biçimde incelediğimizde sekiz dilimli bir tasarıma sahip olduğunu görülmektedir. Türbenin kubbe tezyînâtının sıvama nakışlı oluşu da Bursa Muradiye Türbeleri ve Hz. Mevlânâ Kubbe-i Hadrâ örneklerinde olduğu gibi yine II. Bâyezid Devri'nde yapılan kalemişleri ile birlik sağlamaktadır. Bu bölümde iç mekândaki tasarımı detaylandırabilmek için kubbe merkezinden başlamak suretiyle, kubbe eteğine doğru bir sıralama ile değerlendirmede bulunulacaktır (Şekil 3).

Şekil 3: Huzûr-ı Pîr Kubbe Kalemişi Tezyînâtı

2.4.1. Kubbe

a) Kubbe merkezinde on altı kollu yıldızdan müteşekkil dairevi bir tasarım, dairenin dış pervazında ters düz (Y) biçiminde bir bordür bulunmaktadır. Bu örnek devrin kubbe merkezlerinde sıklıkla görülür.

b) Kubbe göbeğinin hemen dışında yer alan kızıl kahve zeminli bölüm kubbenin en geniş nakışlı alanıdır. Buradaki kompozisyonda dikkat çeken motif şüphesiz geçmelerden oluşturulan rozetlerdir. Kubbe merkezinden başlayarak kubbe eteklerine kadar uzanan bu geçmeler tekli zencirek formunda ilerlemesini sürdürürken kubbenin orta kısımlarında sekiz kollu yıldız formuyla birlikte geniş rozetler oluşturmaktadır. Rozet formunun boşlukları siyah, mavi, lacivert, turuncu ve zemin rengi kızıl kahve ile doldurulmuş böylelikle forma zenginlik kazandırılmıştır. Geçme motifleri daha sonra rozet formunun alt kısmından tekrar aşağıya kubbe eteğine doğru ilerlemekte ve kubbe eteğinde yeniden ½ rozet biçimi ile sonlanmaktadır. Bu geçmelerden oluşturulan rozet biçimlerini Mevlânâ Türbesi ve Edirne Muradiye Camii kalemişi tezyinâtında da görmek mümkündür.

Kubbe tasarımının bir diğer ana motifleri ise rûmî motifler olup bu motifler de devrin özelliğini taşıyan şekilde iki farklı üslupta kullanılmıştır.

Bunlardan birincisi şeritli rûmî olarak tanımlanan ve kubbe eteğinden kubbe merkezine doğru uzanan yeşil renkli motiftir. Ancak burada, dönem uygulamasının dışına çıkılarak farklı bir deneme yapılmıştır. Şeritler bazı yerlerde rûmî formuna dönüşürken yeşil hattın birleşme noktalarında hatâî motifleri konmuştur. Rûmî motiflerin çıkış noktasının hayvani, hatâî motiflerin çıkış noktasının ise nebati kaynaklı olması düşüncesinden yola çıkarak, tasarımda yer alan hat hangi motife ait ise, o hatta ait motifin kullanılması gerekmektedir. Oysa burada aynı hat üzerinde bazen rûmî bazen de hatâî motifleri kullanılmıştır. Benzer örneklerde böyle bir tasarım olmadığı gibi bu uygulama gözden kaçan bir nokta veya tasarımı çizen nakkaşların çizgilerinde şahsi üslup çalışmaları da söz konusu olabilir.

İkincisi ise dendanlı ve sarılma rûmî motif türleridir. Bu rûmî hattı da diğer rûmî hattında olduğu gibi kubbe eteğinden başlayarak kubbe göbeğine doğru uzanmaktadır. Kahverengi ile renklendirilmiş olan bu rûmîlerin iç bünyeleri işlenmiş, aynı zamanda krem ve kahverengi renk ile kademeli olarak renklendirilmiştir. Genel kompozisyon içerisinde yeşil şeritlere nazaran zemin rengine yakın olması nedeniyle seyredenler tarafından çok dikkat çekmemektedir.

Kubbe tasarımı içerisinde çok az örneği görülen motif daha önce de belirtildiği gibi hatâî motiftir. Dendanlı, sarılma rûmîli hat ile oluşturulan lacivert zeminli kapalı formaların iç kısmına ve yeşil şeritlerin birleşme noktalarında bulunan bu hatâîlerin anatomik yapılarında fevkalade bozulmalar görülmektedir.

c) Kubbe eteğindeki geniş bordür çizimi bozuk olmakla birlikte 16. yüzyıl üslubunu yansıtan biçimde tasarlanmıştır (Şekil 4).

Şekil 4: Huzûr-ı Pîr Kubbe Kalemişi Tezyinâtı Detayı

2.4.2. Kubbe Kasnağı

Kubbe kasnağı oldukça yüksek biçimde inşa edilmiştir. Kasnağın alt ve üst kısımlarında geçmelerden oluşturulmuş geniş bordür tasarımı vardır. Kasnağın kırılma noktalarında alt ve üst karşılıklı tuğ motifleri yer alır. Başlık tarzında uygulanmış olan bu formların içerisinde dendanlı rûmîler ve 18. yüzyılın hatâî motifleri bulunmaktadır. Kubbe kasnağının merkezinde ise iri şemse formları yer almaktadır. Şemsenin merkezinde müsennâ istifler ve yazının zemininde $\frac{1}{2}$ simetrisinde yeşil ve turuncu renkli rûmî motifli bir tasarım görülmektedir (Şekil 5).

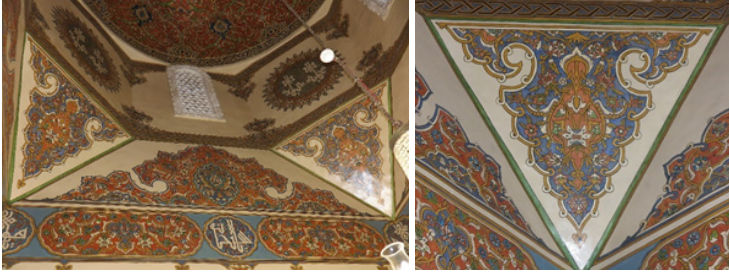
Şekil 5: Huzûr-ı Pir Kubbe Kasnağı Kalemîşi Tezyinâtı

Şemsenin dış kısmını 15. yüzyılın tezyinât üslubuna benzetilmeye çalışılmış dendanlı bir bordür çevrelemiştir. Sekiz köşeli kubbe kasnağının üç tarafında doğu, batı ve güney yönlerinde pencere bulunduğu için tasarım kubbe kasnağının diğer beş cephesinde kullanılmıştır. Bununla birlikte şemse formlarının iç kısımlarındaki kûfî hat ile istiflenmiş dört defa “Yâ Muhammed” bir defa “Yâ Ali” yazıları okunmaktadır. “Yâ Muhammed” istifleri ara yönlerde, “Yâ Ali” istifi ise kuzey yönde, giriş kapısının üst kısmına tekabül etmektedir. Yazılarda da geçme motifleri kullanılmış, örgülü kûfî tarzında istiflenmiştir (Şekil 6).

Şekil 6: Huzûr-ı Pir Kubbe Kasnağı Müdevver Şemse Formu Kalemîşi Tezyinâtı ve Müsennâ İstifli Kûfî Yazı

Kubbe kasnağının alt kısımlarındaki üçgen ve arada kalan dörtgen alanlarda dendanlı formlar tercih edilmiştir. Üçgen alanların içerisinde aşağıya dönük biçimde dendanlı $\frac{1}{2}$ simetrisinde rûmî ve hatâî motiflerden müteşekkil desenler kullanılmıştır. Desenlerin zemin rengi mavi, merkezdeki rûmî kapalı formun zemin rengi ise turuncu renktedir. Dörtgen alanın kompozisyonu ise kubbe yönüne doğru uzanan biçimde ve $\frac{1}{4}$ simetrisinde hatâî ve rûmî motiflerden oluşturulmuştur. Bu alanın zemin rengi üçgen alanlardaki zemin renkleri ile zıt biçimde uygulanmıştır. Bu tasarımın en dikkat çeken kısmı Bursa ve Edirne yapılarında görülen dendanlardaki düğümlerdir (Şekil 7).

Şekil 7: Huzûr-ı Pîr Kubbe Geçişi Kalemîşi Tezyînâtı

Duvar yüzeyindeki tezyînât sıralamasını üç aşama olarak değerlendirebiliriz. Kubbe geçişinin hemen alt kısmında ve sandukanın hizasında nakış ve yazılarla müzeyyen kuşak tasarımı bulunmaktadır. Alt ve üst, iki kuşak arasında ise saksılı veya vazolu şemse formları, dendanlı salbekli şemse formları ve köşelere rastlayan tığ tasarımları uygulanmıştır (Şekil 8).

Türbe mimarisinin bu birimlerinin hemen alt kısmı yani kubbe duvarlarının üst kısmında dört cephe yüzeyini kuşatan bir tasarım mevcuttur. Mavi zemin üzerine kartuş formları ve kartuşlar arasına da dairevi formlar birbirleri ile bağlantılı şekilde duvarın üst kısmını kuşatmaktadır. Kartuşlar arasındaki dairevi formların içerisinde rûmî motifli zemin üzerinde kûfî istifli “Yâ Sübhan, ey her türlü eksiklikten sonsuz derecede yüce olan Allah”, köşelerde ise müsennâ “Yâ Hü” yazıları bulunmaktadır. Kartuşların tasarımında turuncu zemin üzerine ½ simetrisinde rûmî ve hatâî motiflerden müteşekkil desen kullanılmıştır.

Şekil 8: Huzûr-ı Pîr Duvar Yüzeyi Kalemîşi Tezyînâtı

Duvar yüzeyinin orta kısmı tasarım açısından çok çeşitliliğe sahiptir. Devrin türbe tezyînâtında en itibar gören saksı veya vazolu şemse tasarımları dikkat çeken en önemli nakışlardır (Şekil 9). 15. yüzyıl Osmanlı Dönemi'nin bir özelliği olarak, Bursa Cem Sultan Türbesi, Ankara Hacı Bayram-ı Velî Türbesi'nde ortaya çıkan bu vazolu veya saksılı şemse formlarının benzer örnekleri Timur'un türbesinde de (1405) mevcuttur. Timurî tezyînât anlayışının etkisiyle yapıldığı düşünülen bu tasarım, her bir duvar yüzeyinde iki adet olmak üzere türbenin dört duvarında da kullanılmıştır. Saksı veya vazo olarak değerlendirilebilen alt kısım, dendanlı rûmîlerle oluşturulmuş, aralarına münhani motifleri serpiştirilmiştir. Çiçeklerle müzeyyen şemsenin içerisinde rûmî motifler konulmuştur. Saksının ağız kısmında ve merkezdeki oval formun dış kısmında 16. yüzyıl üslubunu yansıtan hançer yapraklar bulunmaktadır. Oval formun içerisinde dönemin hurdeli rûmîleri ve hatâî demetleri görülmektedir. Tüm duvarlarda aynı desen kullanılmıştır. Saksı veya vazolu şemselerdeki detaylarda deformasyon mevcut olmakla birlikte üslup olarak 15. yüzyıl tasarımlarını hatırlatmaktadır.

Şekil 9: Huzûr-ı Pîr ve Cem Sultan Türbesi Duvar Yüzeyi Saksılı Buket Kalemişi Tezyînâtı

Saksı veya vazo diye nitelendirilen formların arasında iri, dendanlı, oval şemse formlarının kullanıldığını görülmektedir. Klasik Osmanlı üslubunda oluşturulan bu şemse formları doğu, batı ve kuzey duvar yüzeylerinde görülmektedir. Şemselerin salbekleri, duvar yüzeyinin alt ve üst kısmındaki kartuşlu kuşaklara bitleştirilmiştir. Şemse formu; $\frac{1}{4}$ simetrisinde merkezde kademeli renklendirilmiş iç bünyeli rûmîlerle oluşturulan kapalı form ve bunun dışında kalan kısımlara hatâî motiflerinin uygulandığı bir tasarıma sahiptir. Formun dendanlı dış pervazı sarı, mavi ve beyaz ile renklendirilirken dönem özelliği olarak düğümler yapılmıştır. Bu tasarımlarda her ne kadar dönem anlayışı aksettirilmeye çalışılmış olursa da oldukça sadedir. Edirne ve Bursa yapılarında dikkat çeken fantastik özellikler yoktur.

Bu alanda uygulanan diğer nakışlar yapının köşelerindeki üst üste sıralı üç simetrik desenlerdir. Kompozisyonun merkezinde 1/10 dilimli şemse formu yer alır. Form, yalın rûmîler ve hatâî motiflerinden müteşekkildir. Mavi ana zemin üzerine turuncu ile renk ayrımları yapılmıştır. Ancak tasarımı meydana getiren motifler özgün ve sistematik değildir. Bu dairevi şemse formunun alt ve üst kısımlarında sağ ve sol taraflara dönük başlık formu biçiminde yine rûmî, hatâî motiflerinin uygulandığı nakışlar bulunmaktadır. Bir nevi salbek düşüncesi ile yapılan bu tasarımın birbirine olan bağlantıları düğümlerle sağlanmıştır. Söz konusu bu düğüm motifleri, dönem yapılarında görülür ve devrin tezyînât anlayışını yansıtmaları bakımından önemlidir (Şekil 10).

Şekil 10: Bursa Cem Sultan Türbesi ve Konya Mevlânâ Türbesi Kalemişi Tezyînâtı Motif Detayları

Duvarın alt kısmındaki kuşak da yine üstteki kuşakta olduğu gibi kartuşlama yöntemi ile tasarlanmıştır. Açık mavi zeminli bu kuşak üzerindeki kartuşlar arasında sekiz kollu yıldızların bulunduğu dairevi formlar yer almaktadır. Dendanlı olan bu dairevi formların dış pervazları geçme anlayışı ile oluşturulmuştur. Lacivert zeminli kartuşların içerisinde mavi renkli rûmîler ve bunların üzerinde kûfi hat ve müsenâ istifli beyaz renkli yazılar dikkat çekmektedir. Dügüm motiflerinin kullanıldığı bu istiflerin köşelerde bulunan kartuşlarda “Yâ Hannân, merhametli”, “Yâ Mennân, ihsanı bol” esması, ortada olan kartuşlarda ise “Yâ Hû, Sübhânallah” yazmaktadır.

Türbenin kalemişi tezyînâtı sıralamasında değerlendirilen son nakışlar ise kuşaklar üzerinde veya pencere pervazlarında görülen saadet düğümleri olarak bilinen düğüm motifleridir. Genellikle tığ anlayışı çerçevesinde uygulandığı düşünülen bu küçük çıkmalar tasarımdaki tekdüzeliği kaldırmış ve desene zenginlik katmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Asitane olarak da adlandırılan ve Bektaşî Tekkeleri'nin merkezi durumunda olan Hacı Bektaş Velî Manzumesi günümüzde Nevşehir ili, Hacıbektaş ilçesinde bulunmaktadır. Hacı Bektaş Velî'nin Nişabur'dan ayrıldıktan sonra bu bölgeye gelerek yerleştiği ve derviş yetiştirdiği bilinmektedir. İlk önce çilehanenin tesis edildiği ve zamanla ek yapılarla birlikte genişlediği ve manzume hâline dönüştüğünü kaynaklar açıklar. Ancak tarih olarak ne zaman kurulduğu meçhuldür.

Hacı Bektaş Velî Dergâhı'nın / Türbesi'nin inşa kitabesi olmadığı için ne zaman bina edildiği konusunda kaynaklarda net bir bilgi yoktur. Ancak Orhan Gazi, Murat Hüdavendigar, Yıldırım Bâyezid, Yavuz Sultan Selim, IV. Mustafa, Abdülaziz ve II. Abdülhamid Dönemlerinde onarımlar geçirdiği bilinen türbe ve dergâhın en ciddi tamiratının II. Bâyezid Dönemi'nde olduğu düşünülmektedir.

II. Bâyezid tıpkı Hacı Bektaş Velî gibi devrin bilge kişisi olan Hz. Mevlânâ'nın Türbesi'ni de restore ettirdiği ve hâlihazırda mevcut tezyînâtın o dönemden kaldığı bilinmektedir. Dolayısıyla II. Bâyezid bu dönemde bu türbeyi de inşa ve imar ettirmiştir.

Kalemişi tasarımlarındaki özellikler II. Bâyezid devri tezyînât anlayışını yansıtmaktadır.

Bursa Muradiye Türbeleri ve Hz. Mevlânâ Kubbe-i Hadrâ örneklerinde olduğu gibi türbenin kubbe yüzeyinin tamamen sıvama nakışlı olması, nakışlı paftalar, şemse alıntılı göbek vd. biçimlerin kenarlarındaki düğümlü şeritlerin bulunması II. Bâyezid Devri'nde yapılan kalemişleri ile birlik sağlamaktadır.

Aynı şekilde saksı veya vazolu şemselerdeki detaylarda deforme mevcut olmakla birlikte üslup olarak 15. yüzyıl tasarım üslubunun izlerini taşımaktadır.

Edirne Muradiye Camii'nin geçmişte Mevlevî Dergâhı olarak inşa edildiği göz önüne alındığında dergâhlar arasında da üslup birliğinin varlığı dikkat çekmektedir. Bu üslubun ortaya konmasında da yine II. Bâyezid'in yardımlarını göz ardı edilemez.

II. Mahmut'un yeniçeriliği ilga etmesi neticesinde dergâh yönetimi feshedilmiş olsa da dergâha dokunulmamıştır. Sultan Abdülaziz zamanında Bektaşîlik yeniden eski durumuna dönüş yoluna girmiş, Hacı Bektaş Dergâhı haricindeki tahrip olan bazı zaviyeler onarılmıştır. Tekke ve zaviyelerin 30 Kasım 1925 tarih ve 677 sayılı kanunla kapatılması ile bir müddet fetret devri yaşayan manzumenin daha sonra bakım ve onarımları yaptırılmış, daha önce farklı birimlerde toplanılan eşyalar geri getirilerek müze statüsünde açılmıştır. Dergâh varlığını müze olarak sürdürmektedir.

Türbe, kalemişlerindeki özellikle düğüm motifleri ve düğümlerden müteşekkil rozetler gerek Edirne Muradiye Camii'nin gerekse Konya Mevlânâ Türbesi'nin kalemişlerinde bulunmaktadır. Desenleri oluşturan önemli bir motif de rûmî motiflerdir ki bu motifler her devirde tercih edilen motiftir. Ancak devrin tezyînât üslubunda dikkat çeken bir özellik söz konusu rûmî motiflerin anatomilerinin çok teferruatlı olması ve bir şeritle birlikte kullanılmasıdır. Bu yapının tezyînâtında da rûmî motiflerin yine şeritlerle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Aynı şekilde rûmîlerin kademeli olarak renklendirilmesini de bu özellikler içerisinde zikredebiliriz.

II. Bâyezid Dönemi, bugün Baba Nakkaş üslubu olarak bilinen hatâî motiflerinin çokça kullanıldığı bir dönemdir. Hatâî motiflerinde tıpkı rûmî motiflerde olduğu gibi detaylandırmalar çok fazladır. Ayrıca Selçuklu Dönemi veya Klasik Osmanlı Dönemi tezyînâtında görülmeyen hatâî benzeri bazı şekilleri de bu kompozisyonlar içerisinde önemli yer tutmaktadır. Bu şekillerin benzerleri Mevlânâ Türbesi'nin kalemişlerinde de açıkça görülmektedir.

Türbenin en dikkat çeken tasarımları Cem Sultan Türbesi'nde de görülen saksılı veya vazolu şemse tasarımlarıdır. 15. yüzyılın türbe mimarisinde çok tercih edilen bu tasarımlardaki detaylarda deforme mevcuttur. Bu yönde uygulanmış tasarımların erken örnekleri Timur'un türbesi Gûr-i Emîr'de bulunmaktadır.

İç mekânın kalemişi onarımında mevcut özgün desenlerin eksik ve rölövelerinin neticesinde, problemleri görüntüler meydana gelmiş olmasına rağmen Hacı Bektaş Velî Türbe nakışları özgün örnekleri yansıtmaktadır.

Nakış alanlarındaki biçimlerin abartılı boyutlarda yapılmış olması da dikkat çekicidir. Bunda tasarımı çizen nakkaşların da çizgilerinde şahsi üslup çalışmalarının söz konusu olduğu göz ardı edilmemelidir.

Tasarımların motif anatomileri deforme olmasının yanında, sistemi oluşturan helezonik hatlarda da aynı şekilde problemler görülmektedir. Ancak türbenin tasarımlarında düğüm, zencerek ve geometrik tezyînâtın tüm detayları doğru çalışılmıştır.

Türbenin yazılarındaki metinlerde “Yâ Hannân”, “Yâ Mennân”, “Yâ Sübhân” esması görülmektedir. Hannan ve Mennan isimleri aynı zamanda Kâbe'nin içinde bulunan üç direktan ikisinin adıdır. “Yâ Muhammed” ve “Yâ Ali” isimlerinin dışında geleneksel türbe mimarisi içerisinde yer alan ölümle ilgili ayet veya hadis-i şerifler yoktur. Hatta Hacı Bektaş Velî'ye ait herhangi bir söz duvar yüzeylerine nakşedilmemiştir.

Kompozisyon içerisinde yer alan yazıların türü ve istifleri bu devrin özelliklerini az da olsa taşımaktadır. Her ne kadar devrin yazı istiflerinde celi sülüs-kûfi birlikteliğine ait örnekler bulunmasa da geçmişte mevcut olduğu ancak zaman içerisinde tahrip olması ihtimal dâhilindedir.

Bektaşılıkta Hurufiliğin de etkisiyle yazı ile resim yapma sanatının gelişmiş olmasına ve resim sanatının kendine mahsus bir tarz ortaya koymasına karşın, türbe ve çevresindeki yapıların duvar yüzeylerinde bu yönde resimler, yazılar yoktur. Bu tür resimlerin uygulanmamış olmasından türbedeki tezyînâtın bizzat II. Bâyezid tarafından görevlendirilen saray nakkaşları tarafından yapılmış olduğunu anlaşılmaktadır.

Tasarımlarda dönem tezyînât anlayışı aksettirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu tasarımlar oldukça sadedir. Edirne ve Bursa yapılarında görülen fantastik özellikler de yoktur. Kompozisyonun lekelişmeleri güzel olmasına karşın, motiflerin anatomik yapılarında ve detaylarında bozukluklar vardır.

Türbenin kalemişlerindeki renklendirmelerin devrin renk anlayışı ile tezatlar oluşturması, yapının geçmişte çok iyi korunamamasından kaynaklandığını söylemek gerekir. Aynı şekilde motiflerin anatomisi ve desen kurgusundaki anormalliklerin de bu suretle meydana geldiği söylenebilir.

Netice itibarıyla Hacı Bektaş Velî Türbesi'nde yer alan tezyînât programı II. Bâyezid Devri'ni tam olarak yansıtamamış olsa da motiflerde ve desen kurgusundaki izlerden bu devrin anlayışına göre tezyin edildiği anlaşılmaktadır. Türbenin yapılış tarihi konusunda farklı rivayetler bulunsa da Mevlânâ Türbesi'nde olduğu gibi bu türbenin nakışları da II. Bâyezid Devri'nde tamamen elden geçirilmiş ve tezyînâtı da devrin üslubuna göre şekillendirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan onarımlarda ise II. Bâyezid Devri tezyînât anlayışına rağbet edilmiş ve bu yönde yenilenmiştir.

Dergâhın ve türbenin en son onarım 2008-2010 yılları arasında gerçekleştirilmiştir.

Hacı Bektaş Velî Manzumesi UNESCO tarafından Bektaşiliğin merkezi olarak kabul edilmesi ve özgünlüğünü koruyan ender külliyelerden biri olması nedeniyle 2012 yılında UNESCO "Dünya Kültürel ve Doğal Mirası Geçici Listesinde" yer almıştır.

Kaynaklar/References

- Akok, Mahmut. "Hacıbektaş Velî Mimari Manzumesi". *Türk Etnografya Dergisi* 10 (1968), 27-58.
- Aktaş, Çiğdem. "Toplumsal Açından Erenlerin Ser Çeşmesi: Hacı Bektaş Velî", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 6/14 (2000), 199-231.
- Avşar, Ziya. "Hacı Bektaş Velî". *Anadolu'da Bir Kurucu Akıl; Hacı Bektaş Velî*. Ed. Bülent Kara. Kayseri: 2017, 19-27.
- Ayhan, Gökben. "Hacı Bektaş Velî Türbesi'nin Gümüş Kapı Kanatları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 69 (2014), 81-100.
- Baysal, Ali Fuat- Ertunç, Ö., Çiğdem. "Mevlânâ Türbesi Kalemişlerinde Ortaya Çıkarılan Resimlerin Eflatun ve İsrakilik Bağlamında Bir Analiz Denemesi". *Art-Sanat Dergisi* 15 (2021), 35-60.
- Baysal, Ali Fuat- Sayın, Ayşe Zehra. "Restorasyon Sonrası Kubbe-i Hadrâ Kalemişleri Üzerine Bir Değerlendirme". *İstem* 17/33 (2019), 39-64.
- Bedir, Ayşe-Kaya, Nevin. "Hacıbektaş Müze Müdürlüğü ve Bağlı Birimi Olan Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ne İlişkin Bakım Onarım ve Teşhir Tanzim Çalışmaları / 2008-2010". *T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 20. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu (25-29 Nisan 2011)*, 115-133. Ankara: İsmail Aygül Ofset Matbaacılık, 2012.
- Bozkurt, Turan. *Hünkâr Hacı Bektaş Velî*. İzmir: Yılmaz Basım, 2012.
- Bulut Korkmaz, Türkan. "Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Velî: Hacı Bektaş-ı Velî'nin Rûm'a Geçişini Beyan Eder [06 Mil Yz A 6732-6]". *Journal of Old Turkic Studies*, 6/2 (2022), 395-478.
- Çolak, Faruk. "Hacı Bektaş Velâyetnâmesinde Dini Motifler". *Anadolu'da Bir Kurucu Akıl; Hacı Bektaş Velî*. ed. Bülent Kara. Kayseri: 2017, 227-252.
- Değerli, Ayşe -Temel, Eşref - Şahin, Bekir. *Vesâik-i Bektâşîyan*. Konya: 2015.
- Duran, Hamiye. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. "Hacı Bektaş Velî", Erişim 11 Ağustos 2022. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/haci-bektas-veli>
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. "Hünkâr Hacı Bektaş Velî (Hayatı ve Eserleri)". *Erdem* 8/23 (1996), 317-336.

- Gürbey, Hüsnü - Gül, Mahsuni - Taşğın, Hakkı. "Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasının Ardından Hacı Bektaş Velî Dergâhı'ndaki Eşyaların Durumu". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 101 (2022), 421-440.
- Gürses, Remzi. *Hacıbektaş Rehberi*. Ankara: 1964.
- Güzel, Abdurrahman. "Hacı Bektaş Velî'nin Hayatı ve Eserleri". *Birlik-Dirlik, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 1 (1994), 15-21.
- Kara, Bülent. "Sosyolojik Bakış Açısıyla Hacı Bektaş Velî". *Anadolu'da Bir Kurucu Akıl; Hacı Bektaş Velî*. ed. Bülent Kara. Kayseri: 2017, 61-99.
- Koşay, Hamit Zübeyir. "Hacı Bektaş Tekkesi". *Türkiyat Mecmuası* 2 (1926), 365-382.
- Koşay, Hamit Zübeyir. "Bektâşilik ve Hacıbektaş Tekkesi". *Türk Etnografya Dergisi* 10 (1968), 19-26.
- Köksal, M. Fatih. "Hacı Bektaş Velî'nin Ölüm Tarihi Hakkında". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 98 (2021), 11-40.
- Küçükdağ, Yusuf- Değerli, Ayşe - Şahin, Bekir. *Vesâik-i Bektâşîyan'a Göre Osmanlı Devletinde Bektâşî Tekkeleri*. Konya: 2015.
- Maraşlı, Savaş. "Anadolu Ortaçağ Türk İslâm Sanatında İki Dinamik: Mevlevilik ve Bektâşilik". *Anadolu'da Bir Kurucu Akıl; Hacı Bektaş Velî*. ed. Bülent Kara. Kayseri: 2017, 195-223.
- Noyan, Bedri. *Hacıbektaş'ta Pîrevi ve Diğer Ziyaret Yerleri*. İzmir: 1964.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Hacı Bektâş-ı Velî". *TDVİA*. 14/455-458. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Bektâşilik". *TDVİA*. 5/373-379. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Öcal, Derya. "Bir Bektâşî Babasının Gözüyle Hacı Bektaş Velî Dergâhı". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 10 (1999), 141-152.
- Önder, Mehmet. "30 Yıllık Bir Hatıra: Hacı Bektaş Dergâhı Nasıl Açıldı". *Birlik-Dirlik, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 1(1994), 35-39.
- Özkan, Ömer. "Hacı Bektâş Dergâhı İle İlgili Yeni Belgeler". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 11 (1999), 17-20.
- Öztürk, Mürsel. "Hacı Bektaş Velî". *Belleten* 50/198 (1986), 885-894.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet. "13. Yüzyıl Türkiye'sinde Dini-Tasavvufi Hayat ve Hacı Bektaş Velî". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 102 (2022), 211-233.
- Tanman, Baha. "Hacı Bektâş-ı Velî Külliyesi". *TDVİA*. 14/459-471. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Taşğın, Ahmet. "Hacı Bektaş'ın Rum'a Gelişi: Seyahati ve Rum Erenleriyle Karşılaşması". *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Velî Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)*, Ankara: 2010, 1-10.
- Taşdelen, Abdullah- Sümer, Ali. *Hacıbektaş Müzesi-Rehberi*. Ankara: 1976.
- Tütüncü, Mehmet. "Hacı Bektaş Külliyesinin Kitâbeleri". *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (16-19 Kasım 2011)*, Ankara: 2012, 141-162.